

Dosavadní strohý výčet studií sborníku mohl snad vnuknout dojem o stroze scientistním rázu konference i jejího knižního vydání, tento dojem však narušují závěrečné příspěvky posledního oddílu, zejména úvaha akademika O. Teysehla Proti vědeckému snobismu. Jde sice nad a za problematiku experimentu, ale velmi oprávněně, když upozorňuje na časté přecenění základního výzkumu a podcenění aplikovaného výzkumu ve vědecké práci, též běžné a všední experimentální práce. Na tuto úvahu navazuje příspěvek Z. Vodsedálka o vztahu experimentu a praxe, praxe jako záležitosti životní empirie i jako gnoseologické kategorie. O. Nečas napsal do sborníku a přednesl na konferenci jen Několik nevážných poznámek k vážným otázkám experimentální práce, kde uplatnil humor a ironii v souvislosti s psychologií experimentální vědecké práce, s psychologií a typologií experimentátora.

Celý sborník představuje pokus o kontakt přírodovědců, lékařů a filosofů, představuje pokus riskantní — totiž v tom, že problematika experimentální metody v obecné rovině se může zdát specialistům jednotlivých přírodovědeckých a lékařských oborů příliš rámcová a obecná. Protože však konference se zúčastnili především takoví specialisté, zdá se, že takové nebezpečí není nějak akutní — zvláště když J. Slavík v úvodním slově konstatuje, že v soudobé vědecké práci převládá diferenciace, specializace a atomizace oborů nad integračními procesy a postupy. Na druhé straně lze se nadíti i mínění o „nefilosofičnosti“ příspěvků ve sborníku, dojmu o hybridním útvaru mezi jistým pojetím vědy a jistým pojetím filosofie, který není ani filosofii, ani speciální vědou. Pozorné studium sborníku, o němž je stručně referováno, však vyvrátí nebo aspoň oslabí taková aprioristická mínění skeptiků o možnostech obecné vědecké metodologie. Celá konference i její sborník jsou sice také experimentem, složitým experimentem, který má slepé uličky, ale i vědeckou průkaznost, serióznost a heuristickou hodnotu. Hledání kontaktů a navazování dialogů patří dnes někdy k módní frazeologii, zde se to stalo skutečností a zdá se, že hledání styčných ploch mezi specialisty jedné fakulty či university je už samo o sobě záslužným pokusem.

Karel Achrer

KONFERENCE O STRUKTURALISMU

Z iniciativy Filosofického ústavu ČSAV a katedry dějin filosofie a logiky filosofické fakulty UJEP se ve dnech 14.—16. května uskutečnila v brněnském hotelu International celostátní konference nazvaná Strukturalismus a historicismus ve filosofii 20. století. Svým rozsahem šlo o jednání zcela ojedinělé (kromě českých a slovenských filosofů, sociologů a logiků se konference zúčastnila také početná skupina lingvistů a literárních historiků) a u nás vlastně první svého druhu vůbec. Kladným rysem tohoto setkání podle mého soudu bylo i to, že se tu nejednalo o pouhou „rehabilitaci“ strukturalismu, která by ostatně v současném dobovém kontextu vyzněla zcela formálně, nýbrž že naopak většina přítomných hleděla ocenit dosavadní zásluhy české a slovenské struktologie nastolením nových otázek, vyplývajících ze soudobého vývoje evropské vědy a filosofie.

Poněvadž šlo o setkání vědeckých pracovníků z oblastí často velice odlehklých, je vcelku pochopitelné, že podstatná část referentů informovala přítomné publikum o perspektivách a faktickém stavu uplatňování strukturalní metody v té či oné vědní disciplíně. Převážně informativní ráz mělo vystoupení lingvistů prof. dr. J. Vachka, který referoval o strukturalním vývoji jazyka, J. Kořenského, dr. J. Štěpánkové, prof. dr. M. Jelínka, etnografa dr. B. Beneše, divadelního teoretika prof. dr. A. Závodského a dalších. (Někteří účastníci konference ve svých vystoupeních ovšem úzce meze své vlastní vědecké disciplíny do značné míry překračovali. Pozoruhodné v tomto ohledu bylo vystoupení doc. dr. Daneše a zejména prof. dr. Hausenblase, kteří poukazovali na významné filosofické důsledky strukturalní analýzy jazyka.) Takto interpretovaný strukturalismus se ovšem představil jako mozaika víceméně nespojitých a pouze analogických tezí a metodik. Nicméně také tento aspekt jednání konference v sobě obsahoval do jisté míry pozitivní jádro. Zcela prakticky se totiž prokázalo, že strukturalní teorie nepředstavuje čistě formalistickou, a proto omezenou badatelskou metodu, kterou je možno s úspěchem užívat pouze v přísně vymezených oblastech vědeckého výzkumu, ale že soudobá strukturologie představuje široký a bohatě členitý vědecko-filosofický proud. Plénem konference ani příliš nepolemizovalo s načtením strukturalismu z tzv. formalismu, nýbrž se naopak snažilo pejorativní význam dříve tomuto pojmu připisovaný vyloužit jako vlastnost pozitivní, jako předpoklad univerzálního užití strukturalní metody.

Univerzálnost strukturalismu ve svém vystoupení pozoruhodným způsobem dokumentoval prof. J. L. Fischer. Svůj vlastní filosofický systém — strukturologii neboli skladebnou filosofii — charakterizoval jako novou kulturní orientaci, jež má být současně pokusem o pře-

konání krize mechanistické (rozuměj liberalistické a kapitalistické) kulturní epochy. Výslovně uvedl, že tuto svou teorii vypracoval již na sklonku 20. let a poprvé publikoval v České myslí v r. 1930. J. L. Fischer již tenkrát pojal strukturalismus nejen jako filozofickou teorii zabývající se „hierarchickým vrstvením do sebe zapadajících a různé se navzájem podmiňujících skutečnostních útvarů“, ale také jako strukturalismus ekonomický a politický. Podávalo se mu tak nastínit nový světový názor, kde vedle teoretického strukturalismu našel své uplatnění také socialismus „jako plánovitě budovaný výroby se zřetelem ke společenskému celku“ a „strukturalní demokracie jako hierarchické vrstvení funkcionálních skupin se zřetelem k témuž společenskému celku“. Za důsledek tohoto funkcionálního systému potom Fischer považuje „uvolnění všech sociálních sil, zesilovaných jejich plánovitou organizací, takže sociální zřetel vtisknout struktuře této epochy specifický ráz a dovedou k platnosti i k sociální účinnosti individuální tvůrčí přínos, na každém stupni sociální hierarchie zaručovaný a podporovaný veskrze uplatňovaným principem »demokratického sebeurčení«“.

Fischerova filosofie již od svých raných počátků dosvědčuje poměrně úzkou příbuznost strukturalní filosofie s marxismem; nadto anticipuje jak další vývoj strukturalismu (postup od výlučně synchronní metody k uznání dialektických vývojových aspektů skutečnosti), tak pozdější vznik osvíceného marxismu (zejména zásadu socialistické demokracie, kterou o třicet let později explicitně formuloval P. Togliatti).

Otázka vztahu marxistické filosofie a strukturalismu, kterou prof. J. L. Fischer sice přímo nevyjádřil, jejíž nastolení však svým vystoupením do značné míry podnítl, se stala hlavním tématem většiny následujících filozofických referátů a diskusních vystoupení. Explicitně se problémem struktury v marxistické filosofii zabýval akademik I. Hrušovský. Podtrhl zejména „polystrukturalnost konkrétní totality a celé objektivní skutečnosti“, její „multidimenzionalitu“, současně poukázal na specifický charakter jednotlivých struktur, jejich imanentní „vývoj“, a v závěru potom tuto teorii explikoval na vývoji dějin samotné filosofie.

K podobným závěrům jako akademik I. Hrušovský dospěl také dr. R. Kalivoda a prof. dr. L. Tošenovský. Oba ve svých diskusních vystoupeních poukázali na nutnost a efektivnost užití kategorie „struktura“ v marxistické filosofii. Zdůraznili dále význam a přiměřenost strukturalně genetické metody ku studiu objektivní reality, která se soustřeďuje sice na pochopení imanentní zákonitosti a specifčnosti jednotlivých „dílečích“ totalit, neztrácí však současně ze zřetele vývojový aspekt skutečnosti.

Zbývající část příspěvků na konferenci přednesených se věnovala zrodu a historickému vývoji strukturalní filosofie. Také v tomto ohledu sehrál úlohu inspirátora prof. J. L. Fischer. Průkopnický charakter jeho skladebné filosofie ocenil v zajímavém příspěvku dr. J. Zumr, který se zabýval počátky českého strukturalního myšlení na přelomu dvacátých a třicátých let. O „fischerovské tradici“ se s uznáním vyjádřila také dr. E. Varossová (Strukturalismus v slovenské filosofii 40. rokov) a doc. dr. Jan Macků (K vývoji strukturalismu v české sociologii), který vedle ocenění Fischerových zásluh věnoval hlavní pozornost osobnosti prof. A. Bláhy.

Literárně historické příspěvky potom navazovaly většinou na tradici pražského lingvistického kroužku (dr. M. Kačer, Srovnání pojmu „sémantické gesto“ [Mukařovský] a „l'écriture“ [Barthes]), doc. dr. K. Chvatík. Některé filozofické problémy českého estetického strukturalismu). Na většině historických referátů bylo pozoruhodné zejména to, že českou strukturalně „meta-strukturalistický“ charakter pražské lingvistické školy, na pozoruhodný smysl českých, respektive slovenských strukturalistů pro dialektický a vývojový aspekt skutečnosti.

K obdobným závěrům, k jakým směřovaly referáty o dějinách českého strukturalismu, dospěl ve svém vystoupení také doc. dr. L. Nový, jehož obsažný referát se zabýval přímo problematikou historismu (marxismu), strukturalismu a humanismu v celoevropském měřítku. V tomto vystoupení byl vnesen zajímavý požadavek nejen marxistické kritiky a analýzy strukturalismu, ale také strukturalního rozboru samotného marxismu.

I když konference se vyslovila v podstatě jednoznačně proti kontradiktornému kladení marxismu a strukturalismu a naopak rozhodně vyslovila požadavek vzájemného doplnění obou filozofických metod — což byl zřejmě její významný pozitivní přínos —, nevyjádřila podle mého názoru dosti pregnantně a jasně třetí možnost, kterou studium vztahu obou filozofických proudů nabízí — totiž otázku transformace a redukce jednoho metodologického postupu na druhý. V tomto směru tradici českého strukturalismu daleko překračuje francouzský strukturalismus. (Lévi-Strauss např. oponuje historismu J. P. Sarta tím, že odlišuje dějiny od historického poznání, a zatímco prvé považuje za vskutku nepetržitelné kontinuum, poznání historické skutečnosti chápe jako „číselné“ vyjádřitelný celek, popřípadě více jednotlivých celků. Časové kontinuum se tak v procesu poznání rozpadá na jednotlivé časové „ostrovy“.

Lévi-Strauss má za to, že jedině za těchto podmínek lze realizovat vskutku vědecké poznání historického světa.)

Ve většině filosofických metropolí Evropy se v posledním desetiletí projevuje jistá ochablost existencialistické filosofie. Zdá se, jako by soudobá filosofie již byla poněkud přesycena povýtce emotivní a intuitivní filosofií života, jako by naopak obracela pozornost k přísné racionální a objektivně sdělitelné vědecké filosofii. Kult dionýzovský střídá kult apolinský. I když je zatím stále dosti obtížné vystopovat všechny podstatné prvky tohoto závažného obratu, daří se nezvratně onu filosofickou krizi nejspěšněji řešit dvěma směrům: osvícenému marxismu Frankfurtské školy a francouzskému strukturalismu. A jestliže brněnská konference o strukturalismu prokázala, že dnešní česká a slovenská filosofie usiluje o rozvíjení marxistické filosofie integrací strukturálních metodologických prvků, potom se naše filosofie a obecná metodologie s tímto celoevropským kulturním, filosofickým a vědeckým vývojem do značné míry shoduje.

Ivan Hodovský

FILOSOFICKÝ KONGRES VE VÍDNI

Ve dnech 2.—9. září 1968 kecal se ve Vídni XIV. mezinárodní filosofický kongres. Jednání četných plenárních zasedání, kolokvií a sekcí se zúčastnilo asi 4000 filosofů, mezi nimi i zástupci české a slovenské filosofie. Význam filosofického kongresu zde nechceme hodnotit; první dva objemné svazky Akten des XIV. internationalen Kongresses für Philosophie, Wien: 2.—9. September 1968 (Herder, Wien 1968), stačily přinést jen texty hlavních referátů, stovky dalších budou publikovány v čtyřech svazcích. Příspěvky, které uveřejňujeme na následujících stránkách, přednesli na vídeňském kongresu pracovníci z filosofické fakulty brněnské Univerzity J. E. Purkyně.

Lubomír Nový

K TYPOLOGII MARXISTICKÉ FILOSOFIE DĚJIN

1

Specifičnost marxismu projevuje se nejzřetelněji v jeho filosofii dějin. (Ta — podle R. Arona — představuje dnes dokonce jedinou filosofii dějin ve smyslu „filosofie lidské jednoty, zprostředkované dějinami.“) Názory na typ této filosofie dějin nejsou však již tak jednoznačné. Je interpretována různým způsobem: jako sekularizace křesťanské filosofie dějin nebo převrácení a transpozice Hegelova pojetí dějin; jako mesianismus, který byl transponován do pozemnosti ryze imanentních dějin a zaměřen na konečný stav dějin; jako ryzí historismus, který popírá každé mimosvětské bytí a všechny neměnné hodnoty; jako utopistická idea konečného řešení lidských konfliktů a problémů; jako pokračování osvícenské ideologie s její vírou v přímočarý pokrok a ve vědu; jako pojetí kauzálního řetězu dosavadních dějinných etap, které po sobě následují podle vzoru přírodních zákonů.

Přes tyto heterogenní soudy shodují se téměř všichni badatelé o marxismu na těchto závěrech: marxismus je uzavřená filosofie uzavřených dějin, která pokračuje v různých druzích tradičních filosofii dějin s jejich omyly a znovu je opakuje. A chce-li marxismus zůstat věren sám sobě, nemůže být jiný.

Připouštíme, že v dosavadních dějinách působení marxismu převládá v něm po dlouhou dobu onen typ filosofie dějin, který v sobě spojoval eschatologické a naturalizující momenty jako dvě komplementární a nerozlučné komponenty. Nehodláme zde proti tomu polemizovat, ani se zabývat celým okruhem problémů. Omezíme se tu na otázku, zda je možné pojmout marxistickou filosofii dějin jinak.

2

Návrat k Marxovi, ad fontes, vede nás ovšem k proslulým Marxovým výrazům, jako např. „vyřešená hádanka dějin“, „znovuosvojení lidské podstaty“, „návrat člověka k sobě samému“; snadno lze také dokázat hegelovskou inspiraci v Marxově filosofii. Provedeme-li však rozbor metody, které Marx skutečně používal, a jeho východisek, najdeme tu nejen tradiční postupy: